

**ФРАНЦУЗЬКИЙ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕТНОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ
ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО**

**FRENCH INTELLECTUAL CONTEXT AS A FACTOR IN THE FORMATION
OF O. KULCHYTSKYI'S ETHNOPSYCHOLOGICAL CONCEPT**

Стефанчук Б.М.,

orcid.org/0009-0001-1537-1934

*асистент кафедри романо-германської філології та професійної комунікації
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

У статті обґрунтовано, що становлення його підходу до осмислення національної психіки відбувалося в умовах інтенсивної взаємодії української гуманітарної думки з європейською філософською традицією XX століття [1, с. 12–14]. Особливу увагу приділено впливу таких напрямів, як феноменологія, персоналізм та герменевтика, які сформували нову методологічну оптику дослідження людини, мови та культури.

Доведено, що в межах феноменологічної традиції національна психіка постає як динамічний досвід переживання світу, зумовлений культурними та історичними чинниками. Персоналізм, у свою чергу, дозволяє інтерпретувати особистість як носія національного досвіду, у якому поєднуються індивідуальні та колективні виміри. Герменевтичний підхід розширює ці положення, розглядаючи мову як простір смислотворення, у якому актуалізуються культурні коди та моделі мислення.

Показано, що французький інтелектуальний контекст виконує не лише функцію ідейного підґрунтя, але й виступає як методологічний інструмент переосмислення ключових категорій етнопсихології – національної ідентичності, культурної пам'яті та мовної репрезентації досвіду. Особливу роль у цьому процесі відіграє еміграційний контекст, у межах якого відбувається трансформація національної психіки, переоцінка культурних цінностей та формування нових моделей самоідентифікації особистості.

Встановлено, що рецепція французької філософської думки сприяла виробленню оригінального міждисциплінарного підходу Олександра Кульчицького, у якому поєднуються філософські, психологічні та філологічні засади дослідження. Такий підхід дозволяє по-новому інтерпретувати взаємозв'язок мови, культури й національної свідомості, а також розглядати етнопсихологічні явища як складову ширших європейських гуманітарних процесів.

Зроблено висновок, що етнопсихологічна концепція О. Кульчицького є результатом творчого синтезу європейських філософських ідей та українського культурного досвіду, що забезпечує її актуальність у сучасних філологічних і гуманітарних дослідженнях [1, с. 18–20].

Ключові слова: етнопсихологія, національна ідентичність, культурна пам'ять, еміграція, французька філософія, феноменологія, персоналізм, герменевтика, мова, Олександр Кульчицький.

The article provides a comprehensive analysis of the French intellectual context as one of the key factors in the formation of Oleksandr Kulchytskyi's ethnopsychological concept. It is substantiated that the development of his approach to the interpretation of the national psyche took place within the framework of intensive interaction between Ukrainian humanities and the European philosophical tradition of the twentieth century. Particular attention is paid to the influence of such philosophical movements as phenomenology, personalism, and hermeneutics, which shaped a new methodological perspective for the study of human beings, language, and culture.

It is demonstrated that within the phenomenological tradition the national psyche is interpreted as a dynamic experience of the world, conditioned by cultural and historical factors. Personalism, in turn, makes it possible to conceptualize the individual as a bearer of national experience, in which individual and collective dimensions are integrated. The hermeneutic approach further develops these ideas by interpreting language as a space of meaning-making, within which cultural codes and patterns of thinking are actualized.

The article shows that the French intellectual context functions not only as an ideological background but also as a methodological tool for rethinking the key categories of ethnopsychology, including national identity, cultural memory, and the linguistic representation of experience. Particular emphasis is placed on the role of the émigré context, within which the transformation of the national psyche and its reflective reinterpretation take place.

It is concluded that O. Kulchytskyi's ethnopsychological concept represents a creative synthesis of European philosophical ideas and Ukrainian cultural experience, which ensures its relevance for contemporary philological and broader humanities research.

Key words: ethnopsychology, national identity, cultural memory, emigration, French philosophy, phenomenology, personalism, hermeneutics, language, Oleksandr Kulchytskyi.

Постановка проблеми. Перебування поза межами національного культурного простору зумовлювало переосмислення ідентичності та сприяло формуванню наукових концепцій на перетині національного досвіду й європейської інтелектуальної традиції.

Однією з таких є етнопсихологічна концепція Олександра Кульчицького, спрямована на осмислення національної психіки як культурно-історичного феномена через взаємозв'язок мови, культури та історичної пам'яті [1, с. 12–13].

Актуальним залишається питання інтелектуального середовища формування цієї концепції, зокрема ролі французького контексту, який у XX столітті став одним із центрів розвитку гуманітарної думки та переосмислення категорій свідомості, досвіду і мови.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції української гуманітарної спадщини в європейський науковий простір і недостатньою конкретизацією інтелектуальних впливів на формування концепції Кульчицького [1, с. 14–15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям етнопсихологічних досліджень є ідеї В. фон Гумбольдта, який розглядав мову як форму духовного існування народу та чинник формування мислення [6, с. 45]. Їх розвиток простежується у працях О. Потебні, де мова інтерпретується як носій культурного досвіду і процес смислотворення [7, с. 38].

У XX-му столітті ці підходи переосмислюються під впливом феноменології (Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті), що акцентує на досвіді переживання світу [2, с. 56], а також французького персоналізму (Е. Муньє), який підкреслює унікальність особистості та її духовну автономію [4, с. 28]. Герменевтика (П. Рікер) розширює це бачення, трактуючи мову як простір смислотворення і взаємодії індивідуального та колективного досвіду [5, с. 52].

У цьому контексті етнопсихологічна концепція О. Кульчицького визначає національну психіку як інтегративну систему, що поєднує історичний досвід, культурні традиції та мовні форми [1, с. 12–15]. Водночас роль французького інтелектуального контексту у формуванні цієї концепції залишається недостатньо конкретизованою [1, с. 18].

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Формування української гуманітарної думки XX-го століття відбувалося в умовах складних історичних трансформацій, серед яких особливе місце займає досвід еміграції.

Перебування поза межами національного культурного простору не лише змінювало соціальні умови існування інтелектуалів, але й створювало принципово нову ситуацію осмислення власної ідентичності.

Однією з таких концепцій є етнопсихологічний підхід О. Кульчицького, спрямований на осмислення національної психіки як складного культурно-історичного феномена. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання інтелектуального середовища, в якому формувалася ця концепція, зокрема ролі французької філософії XX-го століття як чинника її становлення [1, с. 12–14].

Метою статті є аналіз французького інтелектуального контексту як чинника формування етнопсихологічної концепції О. Кульчицького.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

- окреслити поняття інтелектуального контексту як методологічної категорії;
- проаналізувати основні напрями французької філософії XX століття;
- визначити їхній вплив на формування підходу О. Кульчицького;
- розкрити роль мови як ключового елемента етнопсихологічної концепції.

Виклад основного матеріалу. Адекватний аналіз формування наукових концепцій передбачає звернення до ширшого інтелектуального середовища, у межах якого вони виникають і розвиваються. У цьому сенсі поняття інтелектуального контексту має методологічне значення, оскільки дозволяє розглядати ідеї як елементи взаємопов'язаної системи.

Інтелектуальний контекст охоплює сукупність філософських, культурних і наукових ідей, що визначають способи мислення епохи та формуються у процесі взаємодії традицій і історичних змін. У гуманітаристиці XX століття відбувається відхід від редукціонізму до інтеграції психологічного, культурного, мовного й історичного рівнів аналізу, що визначає розвиток етнопсихології.

Етнопсихологічний підхід спрямований на осмислення національної психіки через аналіз внутрішніх структур досвіду – пам'яті, ідентичності та символічних моделей, які формуються в культурі й передаються через мову. У цьому контексті мова постає формою репрезентації колективного досвіду та чинником формування мислення, що відповідає ідеям В. фон Гумбольдта [6, с. 45].

Подальший розвиток ці положення отримують у працях О. Потебні, який розглядає мову

як процес поєднання індивідуального мислення та колективної пам'яті [7, с. 38]. Таким чином, етнопсихологічний підхід формується на перетині лінгвістики, психології та культурології, розглядаючи національну психіку як результат взаємодії історичних, соціальних і мовних чинників.

Інтелектуальний контекст не лише впливає на формування наукових концепцій, а й визначає їхню структуру, що зумовлює необхідність аналізу етнопсихологічної концепції О. Кульчицького у зв'язку з філософськими традиціями, які сформували його світогляд [1, с. 12–14].

Французька філософія XX століття формує нове бачення людини як істоти досвіду, що зумовлює переосмислення категорій свідомості, мови та культури в межах феноменології, персоналізму та герменевтики.

Ці впливи зазнають трансформації відповідно до національного досвіду, тому концепція О. Кульчицького постає як результат їх творчого переосмислення, а не прямого запозичення [1, с. 15–16].

Поняття інтелектуального контексту дозволяє інтерпретувати формування наукових концепцій через умови їх виникнення. У цьому сенсі аналіз підходу О. Кульчицького передбачає звернення до французької філософії як джерела методологічної оптики, що визначає новий тип мислення [1, с. 19–20].

Феноменологія (Е. Гуссерль, М. Мерло-Понті) змінює підхід до аналізу свідомості, трактуючи її як процес переживання. Знання про світ постає як результат досвіду, тілесно й культурно зумовленого, що дозволяє інтерпретувати психіку як динамічний процес у конкретному культурному середовищі [3, с. 56].

У цьому контексті концепція О. Кульчицького виявляє близькість до феноменології: національна психіка розглядається як динамічна форма досвіду, що формується у взаємодії людини зі світом [1, с. 14–15]. Важливою є також ідея інтенціональності свідомості, яка дозволяє трактувати її як систему спрямованостей, що визначають сприйняття реальності.

Отже, феноменологія створює підґрунтя для розуміння психіки як процесу, що поєднує індивідуальний і культурний виміри.

Іншим важливим напрямом французької філософії XX-го століття є персоналізм, у галузі якого людина розглядається як унікальна духовна істота, здатна до самовизначення та відповідальності [4, с. 28]. Водночас особистість формується у взаємодії з культурою та суспільством.

У концепції О. Кульчицького ця ідея переосмислюється: людина постає носієм національ-

ного досвіду, через якого реалізуються колективна пам'ять, культурні традиції та мовні моделі [1, с. 15–16].

Такий підхід дозволяє інтегрувати індивідуальний і колективний виміри національної психіки, надаючи персоналізму етнопсихологічного змісту [1, с. 16–17].

Ще одним важливим елементом французького інтелектуального контексту є герменевтика (П. Рікер), у межах якої мова розглядається як інструмент інтерпретації реальності [5, с. 52]. Смісл формується у процесі інтерпретації, а текст постає простором взаємодії автора, культури та читача.

У цьому контексті мова виступає формою репрезентації колективного досвіду. Подібний підхід розвиває і О. Кульчицький, розглядаючи мову як ключовий елемент національної психіки, через який проявляються глибинні структури мислення.

Таким чином, вплив французького інтелектуального контексту виявляється передусім у зміні методологічної оптики, а не у прямому запозиченні ідей [1, с. 18–20].

Феноменологія, персоналізм і герменевтика формують методологічну оптику, у межах якої психіка осмислюється як досвід, людина – як носій культури, а мова – як форма смислотворення. Це дозволяє О. Кульчицькому розглядати національну психіку як інтегративний феномен [1, с. 12].

Отже, французький інтелектуальний контекст виступає не зовнішнім впливом, а внутрішнім чинником формування теоретичної моделі. Перехід до аналізу концепції О. Кульчицького передбачає уточнення категорій, через які він осмислює національну психіку як процес, а не сукупність рис.

У цьому значенні його концепція інтегрує індивідуальний, культурний і мовний рівні в цілісну модель. Центральним є поняття національної психіки як динамічної системи, що формується історично та змінюється під впливом соціокультурних чинників, зберігаючи внутрішню цілісність [1, с. 15].

Національна психіка не існує поза індивідом: вона реалізується через поведінку, мислення і мовлення, водночас виходячи за межі індивідуального рівня завдяки включенню колективного досвіду. Такий підхід дозволяє подолати як редукцію психіки до індивідуальних характеристик, так і абстрактне розуміння «народу» як безособової сутності.

Формування національної психіки, за О. Кульчицьким, пов'язане з історичною пам'яттю, що включає не лише знання подій,

а й моделі їх переживання, які передаються між поколіннями. Ці моделі закріплюються у культурі – традиціях, символах і наративах – і визначають спосіб інтерпретації реальності.

Етнопсихологічний підхід, таким чином, дозволяє розглядати культуру як систему смислів, що формує психіку, зближуючись із герменевтичною традицією, де культура інтерпретується як текст.

Особливе місце у концепції О. Кульчицького займає мова, яка постає не лише засобом комунікації, а формою існування національної психіки. Вона акумулює історичний досвід, фіксує культурні значення та відображає специфіку мислення певної спільноти. У цьому сенсі мова може розглядатися як «простір пам'яті», що зберігає не лише значення, а й способи їх інтерпретації.

Це положення є важливим для аналізу філологічної спадщини, оскільки дозволяє трактувати тексти як носії етнопсихологічних смислів. Водночас мова змінюється під впливом соціальних умов, що особливо виразно проявляється в еміграційному контексті, де відбувається взаємодія різних мовних і культурних систем.

Еміграція постає як простір трансформації національної психіки, поєднуючи потребу збереження культурної спадщини з необхідністю адаптації. У цьому процесі, за Кульчицьким, відбувається переосмислення національного досвіду та актуалізація ідентичності [1, с. 15].

Концепція О. Кульчицького ґрунтується на інтеграції індивідуального і колективного рівнів, що визначають національну психіку як систему смислів, сформовану взаємодією особистого досвіду та культурних моделей. Такий підхід дозволяє подолати редукцію психіки до одного з цих рівнів.

Порівняльний аналіз французького контексту засвідчує не лише впливи, а й трансформацію ідей: феноменологія інтерпретується як досвід історично сформованого переживання, персоналізм – як концепція особистості-носія національного досвіду, герменевтика – як розуміння мови як носія національної психіки [1, с. 25].

Унаслідок формується синтез, де французькі ідеї виступають теоретичною основою, а український досвід – середовищем їх переосмислення.

На нашу думку, ключова цінність концепції О. Кульчицького полягає у її здатності поєднувати

різні рівні аналізу без редукції одного до іншого, що уможливорює одночасне врахування індивідуального досвіду, культурних моделей та мовних структур.

Водночас цей підхід має і певні обмеження. Зокрема, складність категоріального апарату може ускладнювати його практичне застосування у конкретних філологічних дослідженнях. Крім того, питання про межі національної психіки в умовах глобалізації потребує додаткового осмислення.

Разом із тим, саме ця складність відкриває нові можливості для дослідження. Етнопсихологічний підхід дозволяє виходити за межі традиційних методів аналізу тексту і розглядати його як прояв глибинних культурних процесів.

У цьому значенні концепція О. Кульчицького може бути продуктивно застосована у сучасних філологічних студіях, зокрема у дослідженні еміграційного дискурсу, де проблема ідентичності набуває особливої гостроти.

Подальше вивчення етнопсихологічної концепції О. Кульчицького може розвиватися у кількох напрямках: аналіз текстів української еміграції з використанням етнопсихологічного підходу, розширення порівняльних досліджень європейських інтелектуальних традицій та адаптація підходу до сучасних умов міжкультурної взаємодії.

Висновки. Отже, французький інтелектуальний контекст відіграв суттєву роль у формуванні концепції О. Кульчицького, вплинувши не лише на окремі ідеї, а й на методологічну оптику дослідження. Феноменологія, персоналізм і герменевтика створюють теоретичне підґрунтя для осмислення національної психіки як динамічного феномена культурної взаємодії.

Концепція О. Кульчицького постає як результат творчого синтезу цих ідей з українським культурним досвідом і дозволяє розглядати національну психіку як інтегративну систему, що поєднує індивідуальні та колективні виміри.

Таким чином, французький інтелектуальний контекст виступає активним чинником формування етнопсихологічного підходу, визначаючи його актуальність у сучасних гуманітарних дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кульчицький О. Ю. Українська душа. Нью-Йорк; Торонто: Ключі, 1956. 63 с.
2. Husserl E. Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology. London: George Allen & Unwin, 1931. 464 p.
3. Merleau-Ponty M. Phenomenology of Perception. London: Routledge & Kegan Paul, 1962. 544 p.
4. Mounier E. Personalism. Paris: Routledge, 1950. 128 p.
5. Ricœur P. Theory of Interpretation. Texas: Texas Christian University, 1976. 52 p.
6. Humboldt W. On Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. 45 p.

7. Потебня О. О. Думка і мова. Київ: Либідь, 1993. 38 с.
8. Nida E. Language and Culture. New York: Routledge, 2001. 232 p.
9. Geertz C. The Interpretation of Cultures. New York: Basic Books, 1973. 470 p.
10. Кульчицький О. Ю. Основи філософії та філософських наук. Мюнхен; Львів: Український вільний університет, 1995. 296 с.
11. Jaspers K. Introduction to Philosophy. Munich; Zurich: Yale University Press, 1951. 208 p.
12. Кульчицький О. Ю., Огородник І. В., Огородник В. В. Історія філософської думки в Україні: курс лекцій. Київ: Вища школа, 1999. 471 с.
13. Кульчицький О. Ю. Енциклопедія українознавства : словникова частина. Київ: Вища школа, 1996. Т. 4. 1235 с.
14. Філософсько-антропологічні читання – 95. Випуск 2. До 100-річчя Олександра Кульчицького / Інститут філософії НАН України, Українська філософська ліга. Київ: Вища школа, 1996. 98 с.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026